

Fai 'e Palesiteni Dieter F. Uchtdorf

Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisi 'Uluaki

Fai Atu Ai Pē 'i he Fa'a Kātaki

'E hanga 'e he ngaahi lēsoni 'oku tau ako mei he fa'a kātaki 'o fakatupulaki hotau 'ulungāangá, langaki bake 'etau mo'uí, pea 'ai ke labi ange 'etau fiefiá.

Ihe ngaahi ta'u 1960 tupú, na'e kamata ai 'e ha palōfesa 'i he 'Univēsiti Sitenifōtí hono sivi'i 'o e kātaki 'a e fānau ta'u faá. Na'á ne tuku 'i mu'a 'iate kinautolu ha fo'i lolé fōlahi peá ne talaange 'e lava pē ke nau kai ia he taimi pē ko iá, ka 'o kapau te nau tatali 'i ha miniti 'e 15 'e 'oange ke ua 'enau fo'i lolé.

Na'á ne tuku leva e fānau ai ka ne fakasio mai mei he tafá'aki 'e taha 'o e sio'atá pe ko e hā e me'a 'e hokó. Na'e kai 'e he fānau 'e ni'ihi e fo'i lolé he taimi pē ko iá; ko e ni'ihi na'a nau lava 'o tatali 'i ha ngaahi miniti si'i pē pea nau kai. Ko e peseti pē 'e 30 na'a nau lava 'o tatalí.

Ko e ki'i fakatotoló ni na'e ki'i fakamānako taimi si'i pē pea hoko atu leva e palōfesa ia ki ha ngaahi fakatotolo kehe, he na'á ne pehē, "ko e ngaahi me'a si'i pē 'e lava ke fakahoko 'i he feinga 'a ha fānau ke 'oua te nau kai lolé." Ka na'e 'osi atu ha ngaahi taimi mo 'ene kei siofi pē 'a e fānau pea kamata leva ke ne fakatokanga'i ha fakafekau'aki mālie na'e hoko: ko e fānau ko ē na'e 'ikai ke nau lava 'o tatalí, na'a nau fepaki mo e faingata'a lahi 'i he kongá kimui 'o 'enau mo'uí pea 'i ai mo

'enau ngaahi palopalema faka'ulungāanga, ka ko kinautolu na'e tatalí, na'a nau lelei ange pea 'i ai 'enau taumu'a, leleiange 'enau akó mo 'enau pa'anga hū mái, pea lelei ange honau ngaahi vā fetu'utakí.

Ko e ki'i fakatotolo faingofua ne kamata 'o kau ki ha fānau mo ha lolé ne hoko ia ko ha ako mahu'inga, 'a ia 'okú ne fokotu'u mai ko e malava ko ia ke tatalí—ke fa'a kātaki—ko ha tefito'i 'ulungāanga mahu'inga ia te ne lava ke tala 'a e ngaahi lavame'a 'oku muiaki mai 'i he mo'uí.¹

'E Lava pē ke Faingata'a 'a e Fa'a Tatalí

'E lava pē ke faingata'a 'a e fa'a tatalí. 'Oku 'ilo'i ia 'e he fānau, pea pehē ki he kakai lalahí. 'Oku tau mo'uí 'i ha māmani 'oku lava ke ma'u 'a e me'akai he taimi pē ko iá, fe'ave'aki pōpoaki 'i he taimi pē ko iá, ngaahi hele'uhilá 'oku ma'u he taimi pē ko iá, pea ma'u mo e tali ki he ngaahi fehu'i maumau taimi pe mahu'inga tahá he taimi pē ko iá. 'Oku 'ikai ke tau sa'ia he tatalí. 'Oku 'i ai ha ni'ihi 'oku nau ongo'i 'a e lele ki 'olunga honau totó 'i he tuai ange e 'unu 'a e laine 'oku tu'u ai 'i

falekoloá 'i he ngaahi laine kehé.

Ko e fa'a kātaki—'a e malava ko ia ke ki'i fakatatali hifo 'etau ngaahi fie ma'ú—ko ha 'ulungāanga mahu'inga mo hāhāmoloa ia. 'Oku tau fie ma'ú 'a e me'a 'oku tau fie ma'ú pea 'oku tau fie ma'ú ia 'i he taimi pē ko iá. 'I he'ene pe-heé, 'oku hangē leva ko ha me'a ta'e-fakafiemālie mo faingata'a he taimi 'e nīhi ke tau tali 'a e fa'a kātaki.

Neongo iá, ka 'ikai ke tau fa'a kātaki, he 'ikai ke tau lava 'o fakahōifua ki he 'Otuá; he 'ikai ke tau hoko 'o haohaoa. Ko e mo'oni, ko e fa'a kātaki ko ha founa fakama'a ia 'okú ne fakalelei 'a e mahinó, fakalahi 'a e fiefiá, 'ai ke tuku taha 'etau tokangá 'i he ngāue 'oku tau faí, pea 'omi 'a e 'amanaki lelei ki he melinó.

'I he'etau hoko ko e mātu'á 'oku tau 'ilo'i 'a e ta'efakapotopoto ke fakatōli'a e fie ma'u kotoa pē 'etau fānaú. Ka 'oku 'ikai ko e fānaú pē 'oku uesia 'i hono 'oange 'o fu'u lahi e ngaahi me'a 'oku nau fie ma'u he taimi pē ko iá. 'Oku 'afio'i 'e he'etau 'Tāmai Hēvaní 'a e me'a 'e faifai pē pea mahino ki he ngaahi mātu'a lelei; kapau 'oku fie ma'u ke matu'otu'a e fānaú mo nau a'usia 'a e ngaahi me'a te nau malavá, kuo pau ke nau ako ke fa'a tatali.

'Oku 'Ikai ko e Fa'a Kātaki 'a e Fa'a Tatali Pē

'I hoku ta'u 10, na'e kumi hūfanga hoku fāmilí ki ha fonua fo'ou. Na'e lelei ma'u pē 'eku akó—'o toki kehe 'i he'e-mau a'u hake ki Siamane Hihifó. Na'e 'ilonga 'aupito pē 'ene kehe 'a e me'a fakaako ne u a'usia. Na'e fo'ou kiate au 'a e siokālafí ne mau ako 'i hoku 'api-akó. Na'e kehe 'aupito pē mo e hisitōlia ne mau akó. Ki mu'á, ko e lea fakafonua hono ua na'á ku akó ko e lea faka-Lūsíá; ko e taimi ní ko e lea faka-Pilitāniá. Na'e faingata'a 'aupito 'eni kiate au. Ko hono mo'oni, ne 'i ai e taimi ia ne u tui na'e 'ikai ke ngaohi hoku 'eleló ia 'o'oku ke lea faka-Pilitānia.

Na'e 'ikai sai 'eku akó he na'e fo'ou mo ngali kehe kiate au 'a e kongā lahi ia 'o e ngaahi lēsoní. Ko e fuofua taimi 'eni 'i he'eku mo'uí ne u fifili ai pe na'á ku 'atamai lelei fe'unga nai ke u 'alu 'o ako.

Ne u monū'ia na'e 'i ai 'eku faiako na'á ne ako'i au ke u fa'a kātaki. Na'á ne ako'i mai 'e tokoni'i au 'e he ngāngāue lelei mo lele tatau ma'u peé—'a e vilitaki 'i he fa'a kātaki—ke u ako ai.

Na'e faifai pē 'o mahino 'a e ngaahi lēsoni na'e faingata'a—'o a'u pē ki he lea faka-Pilitāniá. Na'e kamata māmālie ke u sio te u lava 'o ako 'o kapau te u vilitaki pē. Na'e 'ikai vave 'ene hokó, ka na'e hoko ia tupu mei he fa'a kātaki.

Ne u ako mei he me'a ko 'eni ta na'e mahulu atu 'a e fa'a kātaki ia 'i he nofo pē 'o tatali ke hoko ha me'a—'oku fie ma'u 'a e fa'a kātaki, 'a e ngāue mālohi ki ha ngaahi taumu'a 'aonga, pea 'oua 'e fo'i 'i he 'ikai ke ma'u e olá he taimi pē ko iá pe 'i he ta'e fai ha feingá.

'Oku 'i ai ha fo'i fakakaukau mahu'inga heni; 'oku 'ikai ko e fa'a kātaki 'a e tuku ā 'o 'ikai toe fai ha me'a, pe ko e 'ikai fai ha ngāue koe'uhí ko 'etau manavasi'i. 'Oku 'uhinga 'a e fa'a kātaki ki he fa'a tatali mo e kātaki. 'Oku 'uhinga ki ha'atau vilitaki 'i hono fai ha me'a pea fai e me'a kotoa te tau lavá—'a e ngāue, 'amanaki lelei, mo ngāue 'aki e tuí; fua e faingata'a 'i he loto-to'a, 'o a'u pē ki he tuai 'ene hoko 'a e ngaahi holi 'a hotau lotó. 'Oku 'ikai ko e fa'a kātaki 'a e kātaki 'ata'atā pē; ka ko hono kātaki'i ke lelei!

Ka ko e ta'e fa'a kātaki, ko ha faka'ilo-nga ia 'o e siokitá. Ko ha 'ulungāanga ia

'o ha taha 'okú ne fakakaukau'i pē ia. 'Oku tupu mei he hulutua 'o e fa'ahinga mahaki 'oku ui "ko e senitā ia 'i he 'uni-vēsí," 'a ia 'oku tupu ai e tui 'a ha kakai 'oku takatakai pē 'a māmani 'iate kinautolu pea ko hono toenga kotoa 'o e kaka'i ke tokoni pē 'i he nofo 'i he māmaní, 'a ia ko kinautolu pē 'oku mahu'ingá.

S'oku ngaahi tokoua, me'a kehe-kehe mo'oni 'eni mo e tu'unga mo'ui kuo fokotu'u 'e he 'Eikí ma'atautolu ko e kau ma'u lakanga fakataula'eikí.

Fa'a Kātaki, ko ha Tefito'i Mo'oni 'o e Lakanga Fakataula'eikí

'I he'etau hoko ko e kau ma'u lakanga fakataula'eikí mo e kau fakafofonga 'o e 'Eiki ko Sisū Kalaisí, kuo pau ke tau tokoni'i 'a e nīhi kehé 'i ha founa 'oku tatau mo 'Ene tā sīpingá. 'Oku 'i ai hono 'uhinga 'oku fai pē pea iku 'a e lēsoni hono kotoa fekau'aki mo e tu'unga fakatakimu'a 'o e lakanga fakataula'eikí ki he vahe 121 'o e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá. 'Oku 'omi 'e he 'Eikí 'i ha ngaahi veesi s'i pē 'a e tefito'i founa fakatakimu'a 'i he lakanga fakataula'eikí. " 'Oku 'ikai lava, pe 'oku 'ikai totonu ke ngāue 'aki ha mālohi pe ivi 'i he mafai 'o e lakanga fakataula'eikí, kae ngata pē 'i he feifeingā 'i he fa'a kātaki fuoloa, 'i he angavaivai mo e angamalū pea mo e 'ofa ta'emālualoi."²

‘Oku fa’ufafu ‘e he ngaahi ‘ulungā-anga mo e ngaahi founa ‘oku fakamatala’i ‘i he ngaahi vēsī ni ‘a e fakava’e ‘o e fa’a kātaki faka-‘Otuá pea ‘oku fakafehokotaki kinautolu ta’e toe mavahevahe ki he ngāue lelei ‘o e lakanga fakataula’eikí mo e ngāue fakapēteliaké. ‘Oku ‘oatu ‘e he ngaahi ‘ulungā-angá ni ‘a e mālohi mo e poto kiate koe ‘i hono fua totonu ho ngaahi fatongiá, ‘i hono malanga ‘aki ‘o e ongoongolelé, ‘i he fakafeohi ki he kau mēmipa ‘o e kōlomú, pea mo hono fakahoko ‘o e ngāue ‘aonga taha ‘o e lakanga fakataula’eikí—‘a ia ko e ngāue tokoni “i he loto ‘ofa ‘oku fakahoko ‘i loto ‘i he ngaahi holisi ‘o homou ngaahi ‘apí.

Tau manatu’i ma’u pē ko e taha ‘o e ngaahi ‘uhinga na’e foaki mai ai ‘e he ‘Otuá ‘a e lakanga fakataula’eikí kiate kিতautolú, ke tokoni ‘i hono teuteu’i kিতautolu ki he ngaahi tāpuaki ta’engatá, ‘aki ‘ene fakalele’i hotau ngaahi natulá ‘i he fa’a kātaki ko ia ‘oku fie ma’u ‘i he ngāue ‘a e lakanga fakataula’eikí.

Koe’uhí ‘oku fa’a kātaki’i kিতautolu ‘e he ‘Eikí, tau fa’a kātaki’i ‘a kinautolu ‘oku tau tokoni’i. ‘Ai ke mahino kiate koe ‘oku ‘ikai ke nau haohaoa, ‘o hangē pē ko kিতautolú. ‘Oku nau fehālaaki pē ‘o hangē ko kিতautolú. ‘Oku nau fie ma’u ke fakakaukau lelei ange ‘a e ni’ihi kehé kiate kinautolu, ‘o hangē pē ko kিতautolú.

‘Oua na’á ke teitei fo’i ‘i hono tokoni’i ha taha. Pea ‘oua na’á ke fo’i ‘i ha me’a ‘okú ke fai.

‘Oku ou tui ko kিতautolú ni kotoa ‘oku ‘i ai pē taimi ‘oku tau tatau ai mo e tamaio’eiki ‘i he talanoa fakatātá ‘a Kalaisí, ‘a ia ne mo’ua ki ha tu’i, peá ne kole ki he tu’i, “‘Eiki, ke ke fa’a kātaki kiate au.”³

Ko e Founa mo e Taimi ‘a e ‘Eikí

Na’e tatali e fānau ‘a ‘Isilelí ‘i he feitu’u maomaonganoa ‘i he ta’u ‘e 40 pea nau toki lava ‘o hū atu ki he fonua ‘o e tala’ofá. Na’e tatali ‘a Sēkope ‘i ha ta’u lahi ‘e 7 kia Lesieli. Na’e tatali ‘a e kau Siú ‘i Pāpilone ‘i he ta’u ‘e 70 pea nau toki lava ‘o foki ke langa fo’ou e temipalé. Na’e tatali ‘a e kau Nifái ki ha fakailonga ‘o hono ‘alo’i ‘o Kalaisí, neongo ‘enau ‘ilo’i te nau mate ‘o kapau he ‘ikai

hokó. Na’a mo e ngaahi ‘ahī’ahi ‘o Siosefa Sāmitá ‘i he Fale Fakapōpula ko Lipetí, na’e tupu ai ‘a e filifi ‘a e palōfita ‘a e ‘Otuá, “Ko e hā hono fuoloa?”⁴

‘I he ngaahi me’a takitaha na’e hokó, na’e ‘i ai e taumu’a ‘a e Tāmai Hēvaní ‘i He’ene fie ma’u ko ia ke tatali ‘Ene fānaú.

‘Oku ui ‘a kিতautolu kotoa ke tau tatali ‘i he founa pē ‘atautolu. ‘Oku tau tatali ki he tali ‘o e ngaahi lotú. ‘Oku tau tatali ki ha ngaahi me’a ‘a ia ‘e hā ngali tonu mo lelei kiate kিতautolu ‘i he taimi ko iá, ‘o ‘ikai ke tau fakakaukau ai pe ko e hā hono ‘uhinga ‘oku fakatoloi ai ‘e he Tāmai Hēvaní ‘a e tali.

‘Oku ou manatu ki he’eku teuteu ke ako pailaté. Na’a mau fakamoleki e taimi lahi ‘o ‘emau ako sōtiá ‘i he fakamālohisinó. ‘Oku te’eki ai pē ke u fakapapau’i pe ko e hā ‘a e kaunga ‘o e lele ta’etukú ko ha konga mahu’inga ‘o e teuteu ki mu’a ke u hoko ko e pailaté. Ka neongo iá, na’a mau lele mo lele, pea toe lele.

Lolotonga ‘eku lelé na’e kamata ke u fakatokanga’i ha fa’ahinga me’a na’e hoha’a ki ai ‘eku fakakaukau. Na’e toutou fakalaka ‘iate au ha kau tangata na’e ifi tapaka, inu kava mālohi, mo fai e ngaahi me’a kehekehe na’e fepaki mo e ongoongolelé, kae fakatautefito ki he Lea ‘o e Potó.

‘Oku ou manatu’i ‘eku fakakaukau ‘o pehē, “‘Oua leva angé! ‘Ikai ‘oku totonu ke u lele ‘o ‘ikai hela’ia?” Ka *na’á ku* hela’ia, pea fakalaka ‘iate au ha

kakai na’e ‘ikai ‘aupito te nau muimui ki he Lea ‘o e Potó. Na’á ku hoha’a ki ai he taimi ko ‘ení. Ne u fuhu’i hifo pē, na’e mo’oni ‘a e tala’ofá pe ‘ikai?

Na’e ‘ikai ma’u e tali he taimi pē ko iá. Ka na’e faifai pē peá u ‘ilo’i ‘oku ‘ikai vave ma’u pē hono fakahoko ‘o e ngaahi tala’ofa ‘a e ‘Otuá ‘i he founa ‘oku tau ‘amanaki atu ki ai; ‘oku hoko mai ‘o fakatatau mo ‘Ene taimí pea ‘i He’ene ngaahi founa. Hili ha ngaahi ta’u mei ai, ne u lava ‘o vakai lelei ki he fakamo’oni ‘o e ngaahi tāpuaki fakatu’a-sino ‘oku ma’u ‘e kinautolu ‘oku nau talangofua ki he Lea ‘o e Potó—‘o fakalahi atu ia ki he ngahi tāpuaki fakalau-mālie ‘oku ma’u he taimi pē ko iá mei he talangofua ki ha taha pē ‘o e ngaahi fono ‘a e ‘Otuá. ‘I he’eku vakai atu ki muí, ‘oku ou ‘ilo’i fakapapau ai ‘oku pau ma’u pē e ngaahi tala’ofa ‘a e ‘Eikí, neongo ‘oku ‘ikai hoko vave ma’u pē.

‘Oku Fie Ma’u ‘a e Tui ki he Fa’a Kātaki

Na’e akonaki ‘a Pilikihami ‘Tongi ‘o pehē ko e taimi ‘oku hoko ai ha me’a ne ‘ikai lava ke mahino kakato kiate iá, te ne lotu ki he ‘Eikí, “Foaki mai mo ha kātaki fuoloa ke u fa’a tatali kae ‘oua kuo lava ke mahino kiate au.”⁵ Pea hoko atu leva ‘a Pilikihami ‘o lotu kae ‘oua kuo mahino kiate ia.

Kuo pau ke tau ‘ilo ‘oku ma’u e mahino ki he palani ‘a e ‘Eikí, ‘i he “‘otu laine ki he ‘otu laine, ko e akonaki ki he akonaki.”⁶ ‘I hono fakanounou, ‘oku fie ma’u ‘a e fa’a kātaki kae ma’u ‘a e ‘iló mo e mahinó.

‘Oku fa’a toki mahino pē ‘a e tele’a loloto ‘oku tau lolotonga ‘i ai ‘i ha’atau sio kimui kiate kinautolu mei he ngaahi ‘otu mo’unga ‘o e ngaahi me’a te tau a’usia ‘i he kaha’ú. ‘Oku ‘ikai ke tau fa’a mamata ki he to’ukupu ‘o e ‘Eikí ‘i he’etau mo’uí ka ‘i he toki hili ‘a e ngaahi ‘ahī’ahí. Ko e ngaahi taimi faingata’a taha ‘i he’etau mo’uí ko ha ngaahi konga piliki langa fale mahu’inga ‘oku nau fa’u ‘a e fakava’e ‘o hotau ‘ulungāangá mo tofa ‘a e hala ki he faingamālié, mahinó mo e fiefiá ‘i he kaha’ú.

Fa’a Kātaki, ko ha Fua ‘o e Laumālié’

Ko e fa’a kātaki ko ha ‘ulungāanga faka-‘Otuá ia ‘oku lava ke ne fakamo’ui

'a e laumālié, fakaava 'a e ngaahi koloa 'o e 'iló mo e mahinó, pea liliu 'a e kakai tangata mo fefine angamaheni pē ko ha kau mā'oni'oni mo ha kau 'āngelo. Ko e fa'a kātaki ko e fua mo'oni ia 'o e Laumālié.

'Oku 'uhinga 'a e fa'a kātaki ki he'ete fefa'uhi pē mo ha me'a 'o a'u ki he ngata'angá. 'Oku 'uhinga ia ki hono fakatatali 'o e ngaahi holi ke fakatōl'i'a he taimi pē ko iá, kae ma'u ha ngaahi tāpuaki 'i he kaha'ú. 'Oku 'uhinga ki he fakama'uma'u 'o e 'itá, pea ta'ofi 'a e lea ta'e'ofá. 'Oku 'uhinga ki hono teke'i 'o e koví neongo 'a e hangē 'e ngali koloa'ia ai 'a e nīhi kehé.

'Oku 'uhinga 'a e fa'a kātaki ki hono tali 'o e me'a 'e 'ikai lava ke liliú pea fehangahangai mo ia 'i he loto-to'a, manava'ofa pea mo e tui. 'Oku 'uhinga ki he "fakavaivai 'i he me'a kotoa pē 'oku 'afio'i 'e he 'Eikí 'oku lelei ke ne fai [kiate kitautolú], 'o hangē 'oku fakavaivai 'e ha tamasi'i s'i ki he'ene tamái."⁸ Faka'osí, 'oku 'uhinga 'a e fa'a kātaki ki he "tu'u ma'u mo tu'u 'al'i'aliaki ta'elava ke ue'i 'i he tauhi 'o e ngaahi fekau 'a e 'Eikí"⁹ 'i he houa 'o e 'aho kotoa pē, 'o a'u ki he taimi 'e faingata'a ke fai ai 'eni. 'I he ngaahi lea 'a Sione ko e Fakahaá, "Ko 'eni 'a e fa'a kātaki 'a e kakai mā'oni'oni: ko 'eni 'a kinautolu 'oku nau fai 'a e ngaahi fekau 'a e 'Otuá, mo e tui kia Sísu."¹⁰

Ko e fa'a kātaki ko ha founa ia 'o e fakahaohaoá. Na'e folofola 'a e Fakamo'uí 'o pehē, te mou ma'u 'i ho'o-mou fa'a kātaki 'a homou laumālié.¹¹ Pe ke ngāue 'aki hano liliu 'e taha 'o e lea faka-Kalisi, " 'i ho'omou fa'a kātaki, 'oku mou *mapule'i kakato* 'a homou lotó."¹² 'Oku 'uhinga 'a e fa'a kātaki ki he nofoma'u 'i he tuí, 'o 'ilo'i 'oku 'i ai e taimi 'e nīhi 'oku tau tupulaki lahi taha pē 'i he'etau fa'a tatalí kae 'ikai 'i he ma'u 'o ha talí. Na'e mo'oni 'eni 'i he kuonga 'o e Fakamo'uí. 'Oku mo'oni foki 'i hotau kuongá ni, he kuo fekau'i kitautolu 'i he ngaahi 'aho kimui ní ke tau "Fai atu ai pē 'i he fa'a kātaki kae 'oua kuo fakahaohaoá 'a kimoutolu."¹³

'Oku Faitāpuekina Kitautolu 'e he 'Eikí 'i He'etau Fa'a Kātaki

Ke fakanounou'i e lau 'a e Tangata fa'u Saame 'o e kuonga mu'á, kapau te

tau tatali ki he 'Eikí 'i he fa'a kātaki, te ne fakafanongo kiate kitautolu. Te Ne fanongo mai ki he'etau ngaahi tangí. Te Ne to'o hake kitautolu mei ha luo fakailifia pea fokotu'u hotau va'e 'i ha maka 'oku fefeka. Te Ne 'ai ha hiva fo'ou ki hotau ngutu, pea te tau fakafeta'i ki hotau 'Otuá. 'E mamata ki ai 'a e tokolahi 'oku takatakai 'iate kitautolú, pea te nau falala ki [he 'Eikí].¹⁴

S'i ngaahi tokoua, ko e ngāue 'eni 'a e fa'a kātaki: tauhi e ngaahi fekau; falala ki he 'Otuá ko 'etau Tamai Hēvaní; tauhi kiate Ia 'i he angavaivai mo e 'ofa faka-Kalaisi; ngāue 'aki 'a e tui mo e 'amanaki lelei 'i he Fakamo'uí, pea 'oua ná'a ke teitei fo'i. 'E hanga 'e he ngaahi lēsoni 'oku tau ako mei he fa'a kātaki 'o fakatupulaki hotau 'ulungāngá, langaki hake 'etau mo'uí, pea 'ai ke lahi ange 'etau fiefiá. Te nau tokoni ke tau hoko ko ha kau ma'u lakanga fakataula'eiki mo'ui taau mo ha kau ākongā faivelenga 'a hotau 'Eiki ko Sísu Kalaisí.

'Oku ou lotua ke hoko 'a e fa'a kātaki

ko e tefito'i 'ulungāngā 'o kitautolu 'oku tau ma'u 'a e lakanga fakataula'eiki 'o e 'Otuá Māfimafi; ke tau loto-to'a 'o falala ki he ngaahi tala'ofa 'a e 'Eikí mo 'Ene taimí; ke tau ngāue ki he nīhi kehé 'aki 'a e fa'a kātaki mo e manava'ofa ko ia 'oku tau fekumi ki ai ma'atautolú; pea ke tau fai atu ai pē 'i he fa'a kātaki kae 'oua kuo fakahaohaoá kitautolu. 'I he huafa mā'oni'oni 'o Sísu Kalaisí, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Vakai, Jonah Lehrer, "Don't! The Secret of Self-Control," *New Yorker*, May 18, 2009, 26–27.
2. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 121:41; vakai foki veesi 39–45.
3. Mātiu 18:26.
4. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 121:2.
5. *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesitani 'o e Siasí: Pilihibami 'Iongi* (1997), 90.
6. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 98:12.
7. Vakai, Kalētia 5:22–23.
8. Mōsaia 3:19.
9. 1 Nifai 2:10.
10. Fakahā 14:12.
11. Vakai, Luke 21:19.
12. Vakai, Luke 21:19, futinouti b.
13. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 67:13.
14. Vakai, Saame 40:1–3.